

Seno valodu profesors Pauls Žibeiks un viņa metode (1987.-1992.)

Dainis Zeps¹

dainis.zeps@mii.lu.lv

Rīga, Janvāris, 2010.

Abstract

Professor Pauls Žibeiks usually is mentioned as professor of Old Testament. In my memories P. Žibeiks takes place of the professor of ancient languages, which he taught in the theological seminary. During the period of time 1987-1992 I was in close touch with the professor, first being his student in his classes of ancient languages in the seminary rooms in Jāņa street, and after, visiting him in Bauska with certain regularity. Here, professor's Pauls Žibeiks teaching method is briefly considered in context of language teaching methods in the Rīga Domskola, the Theological faculty of University of Latvia and the Lutheran theological seminary.

Atslēgas vārdi: profesors Pauls Žibeiks, senebreju valodas mācīšana, seno valodu pasniegšanu metodika, Rīgas domskola, LU teoloģijas fakultāte, luterāņu teoloģijas seminārs

Ievads

Pauls Žibeiks vairāk ir pazīstams kā Vecās Derības un Israēla vēstures profesors, jo šie priekšmeti bija viņa docēšanā teoloģijas seminārā pēdējos gados. Taču P. Žibeiks ir arī zināms kā Jaunās Derības profesors. Kad Irbe sāka plānot atjaunoto luterāņu Teoloģijas institūtu 1944. gadā, Paulam Žibeikam bija atvēlēta Vecās Derības ekseģēze, sk. [1] 41. lpp., bet LELB virsvaldes eksamenācijas komisijas sastāvā 1949. gadā viņš bija iesaistīts kā Jaunās Derības komisijas loceklis, sk. [1] 164.-165.lpp. 1969. gadā izveidotajos akadēmiski teoloģiskosursos, kurus vadīja Roberts Priede, Paulam Žibeikam ir paredzēta Vecās Derības katedra, mācāmie priekšmeti bija ebreju valodas pamati un Israēla literatūras vēsture, sk. [2] 219. lpp.

Mans atmiņu vēstījums par profesoru Paulu Žibeiku ir kā par seno valodu profesoru, jo tādu viņu atceros savu semināra un atjaunotās teoloģijas fakultātes gaitu sākumā no 1987. gada janvāra līdz 1992. gadam. Par profesoru kā par seno valodu profesoru varu spriest visvairāk un arī profesionāli, jo tieši šajā jomā esmu ar viņu visvairāk sadarbojies un mācījies visnotaļ pats, un vispirms jau senebreju valodu.

¹ Author's address: Institute of Mathematics and Computer Science, University of Latvia, <http://www.mii.lu.lv/>, Riga, Rainis av., 29, Latvia, LV - 1459

Iepazīšanās ar profesoru Žibeiku

Ar Pauli Žibeiku pirmo reizi tikšanās bija 1987. gada 22. janvārī senebreju valodas lekcijā teoloģijas seminārā. Ar šo dienu arī sākās manas senebreju valodas studijas. Sengrieķu valodu biju sācis mācīties mēnesi iepriekš, 15. decembrī, patstāvīgi. Seminārā tolaik nodarbības noritēja reizi mēnesī nedēļas nogalē no ceturtdienas līdz sestdienai. Profesoru Žibeiku klausījos ceturdienā, šajā sesijā arī dabūju psalmu grāmatu un senebreju alfabētu un manas studijas senebreju valodā sākās. Pirmdienās noritēja iknedēļas senvalodu nodarbības pr. Žibeika vadībā Jāņa baznīcas telpās, kur notika arī semināra nodarbības. Es uz nodarbību 26. janvārī ieradus jau „bruņojies” ar senebreju alfabēta zināšanām un varēju jau ar pirmo nodarbību aktīvi iesaistīties senebreju teksta lasīšanā. Profesors lika klausītājiem tekstu lasīt, kuru pats pēc tam tulkoja. Pie tulkošanas neviens netika laists. Kad pēc gadiem es pats jau vadīju nodarbības, man tas arī netika ļauts (sic!). Profesora Žibeika nodarbībām bija nemainīga struktūra: vispirms lasīja senebreju tekstu, tad – sengrieķu, beigās, ja laiks palika – latīņu. Nodarbības notika pirmdienās no sešiem līdz ap deviņiem, kad profesoram vajadzēja doties uz Bauskas autobusu. Tekstu grāmatas arī bija, ja nemaldos, nemainīgas: senebreju – Biblia Hebraica, sengrieķu – Annas Rātas „Īss sengrieķu valodas kurss”, latīņu – Čerfase, Fomina, Zicāns „Latīņu valoda”.

1988. gada jūnijā, kad biju iztulkojis Jenni *Lehrbuch der hebraeischen Sprache des alten Testaments* pirmās astoņas nodaļas un sabrošējis vairākus eksemplārus, es profesoram lūdzu atļauju vadīt nodarbības pēc viņa parauga arī man. Man uz to brīdi jau bija vairāki skolnieki, piemēram minot, Guntis Kalme. Profesors izlikās, ka nav dzirdējis manu lūgumu. Tad iedevu viņam brošēto izdevumu, profesors to papētīja, un ... piekrita. Nolēmu vadīt savējās paralēli profesora nodarbībām trešdienās. Tā valodu bloks seminārā dubultojās: pirmdienas vietā bija divas dienas nedēļā, kad semināristi varēja nākt un mācīties senvalodas gan pie profesora, gan arī pie manis. Gan profesora, gan manas nodarbības turpinājās kādu laiku vēl pēc semināra pāriešanas uz telpām A. Deglava ielā. Manējās nobeidzās ar bibliotēkas pārvešanu uz telpām Deglava ielā, kad semināra bijušās telpas pārgāja Jāņa draudzes pārvaldījumā no *de jure* uz *de facto*. Tas bija 1990. gada rudens.

Pēc tam kad profesors Žibeiks beidza savas nodarbības Jāņa ielā, es līdz 1992. gadam vēl braucu pie profesora uz Bausku. Regularitāte bija ap divas reizes mēnesī. Lasīju tekstu un profesors tulkoja, kā jau teicu, kaut arī pats jau vadīju nodarbības senebreju valodā seminārā un jau atjaunotajā teoloģijas fakultātē.

Profesora Paula Žibeika metode

Pauls Žibeiks pārstāvēja veco skolu, kas pastāvēja visās valodu mācīšanas skolās līdz otrajam pasaules karam. Jauno metodi pārstāv, piemēram, Jenni (Jenni 1981), kurai iepretim klasiskā pieeja ir Hollenbergs (Hollenberg 1935) un Gesenius (Gesenius). Vecajā skolā klasē notiek tikai kursoriskā lasīšana. Valoda tās gramatiskajā izklāstā tiek nolasīta lekciju veidā. Kaut kas vairāk notiek tur, kur valoda tiek mācīta intensīvi, piemēram, Domskolā, sk. (AD 1885). Piemēram, Rīgas domskolā no 1780. g. līdz 1787.g., kad skolu pārvalda Mg. Karl Philipp Michael Snell, latīņu valoda kvartā tiek mācīta 17 reizes nedēļā. Piecos gados sadalījums no kvintas līdz prīmai (10,17,13,14,10), kur, piemēram, grieķu valodu māca no tercijas (2,4,3) un

senebreju no sekundas (1,3). Lietoja Castellio lasīšanai². Kvartā četras stundas bija veltītas vingrinājumiem. Daudz stundu bija „konjugēšanai un deklinēšanai”. Latvijas brīvvalsts laikā teoloģijas fakultātē ebreju valodu māca Jānis Rezevskis, Eduards Zicāns, Ludis Bērziņš (arī ebreju sintaksi un senebreju un koinē kursorisko lasīšanu), Fēliks Treijs, koinē gramatiku Rezevskis, Ludvigs Bērziņš. Kursoriskā lasīšana Ludvigam Bērziņam³. Fakultātē tātad lasīja lekcijas valodu ievadkursiem un gramatikai un arī sintaksei (L.Bērziņš). Pārējais bija kursoriskā lasīšana. Nebija mums ierastā valodu mācīšana ar vingrinājumiem klasē. Papildus brīvvalsts laikā plaši tika praktizēta privātapmācība valodu apmācībā: mācībspējīgie studenti apmācīja maksātspējīgos studentus. Piemēram, E. Jundzis kā jauns students mācīja koinē saviem komiltoniņiem privāttundu formā (Dzeguze 1990). Pēc noteikumiem LU filoloģijas un filosofijas fakultātē (NSG 1938) valodu kursi notiek lekciju formā, kaut arī aiz pamatkursiem kā piemēram „Grieķu valoda” un „Latīņu valoda” varēja slēpties arī kāda cita tipa nodarbību veids.

Kas ir P. Žibeika metode? Pauls Žibeiks pamatā vadīja kursoriskās lasīšanas stundas, pa laikam arī ievadot kādas valodas gramatikas pamatos. Piemēram, grieķu valodas gramatikai Žibeiks lietoja Annas Rātas grāmatu (Rāta 1983). Latīņu valodu no Čerfases, Fominas un Zicāna grāmatas (Čerfase 1974). Pēdējais autors šai grāmatai bija Latvijas brīvvalsts teoloģijas fakultātes dekāna Eduarda Zicāna dēls. Kaut arī profesors Žibeiks bija mācījies Jelgavas klasiskajā ģimnazijā, atcerējās savus skolotājus no turienes, mēdza dažkārt citēt latīņu vārsmas no galvas, citādi ģimnazijās lietotās metodes, kur valodu mācīga arī vingrinājumu formā, nelietoja. Varbūt jāizskaidro, ka tā bija „skolas metode”, kamēr teoloģijas fakultātē lietoja „augstskolas metodi”. Iemesls vēl varētu būt tāds, ka ģimnazijās jau ātri (otrā trešā gadā) pārgāja uz autoru lasīšanu, kur metodes bija līdzīgas tām lietotajām kursorisko lasīšanuursos un mājas lasīšanu atlasīšanā.

Sākot no Jana Amosa Komenska *Orbis pictus* valodu mācīšanas metodes ir attīstījušās. Latvijā ar senvalodu mācīšanu ienāk metodes tulkotajās grāmatās (Kaegi 1925) (Retger 1936), (Hollenberg 1935). Par metodēm līdzīgi runā gan vecie autori (Gintovt 1910), gan jaunie (Kacman 2008). Lielu uzmanību valodas apmācībai velta Zieļinskis (Zieļinskis 1922).

Neskatoties uz valodu apmācības metožu attīstību, Latvijas brīvvalsts pamatā rekomendēja *de facto* lekciju un kursoriskās, arī mājas-, lasīšanas metodes. To arī mēs ieraugām pie profesora Paula Žibeika. Kāpēc? Varbūt jāatgriežas atpakaļ senākā vēsturē un jāielūkojas Melanhtona (Schwarzenerde) skolotāja Reuchlina metodē. Reuchlin neesot pieņēmis sev skolnieku senebreju valodā, ja tas nebija iemācījis četras lappuses senebreju tekstu no galvas. (Jāpiezīmē, ka modernās metodes kādreiz atceras arī senākās, piemēram Stolz kurss izmanto mācīšanās no galvas metodi (Stolz 1005).) Ir jāizšķir divas pieejas valodu apmācība. Pirmā pieeja: skolniekam uzliktas maksimālas prasības, jo pieprasīts tiek talantīgs un (darb)spējīgs skolnieks. Otrā pieeja: no esoša skolnieka „jāizspiež”, ka viņš kaut ko iemācās no mācāmās valodas. Mūsdienā modernās, Komenska un daļēji (tikai) kursoriskās lasīšanas metode nodrošina otro rezultātu. Reuchlina, Stolz'a un (daļēji) kursoriskās un mājas- lasīšanas un

² As an exercise for teaching Latin, Castellio reworked the Old and New Testament into a dialogue in Latin and French. This small book was widely read throughout Europe and had about forty seven editions (Castellio 1574).

³sk. par teoloģijas fakultātes mācībspēkiem arī <http://www.lu.lv/zinas/t/1307/>.

atlasīšanas metode nodrošina pirmo: no lielā skaita skolnieku atlasīsies spējīgie, kas vēlāk būs skolotāji, speciālisti, īstie valodas lietotāji.

Šai tēmai pievienojas Zeps (Zeps 2009), kur konstatēts, ka valodu iemācās nevis tie, kuriem to grib uzspiest, bet tie, kuri atrod sevī motivāciju to mācīties vai, kas ir tas pats, kurus ir apmeklējusi Providence.

Secinājumi

Atmiņas par Paulu Žībeiku var būt noderīgas, ielūkojoties jaunāko laiku teoloģijas fakultātes atjaunošanas vēsturē un seno un biblisko valodu pasniegšanas metodikās un eventuālajā iznākumā.

Profesora Žībeika metode ir pozitīvi motivēta tiem, kas valodu mācīsies un iemācīsies, citādi tā darbojas vāji. Ar Komenski iniciētā metode ir motivējoša plašāka loka iesaistīšanai valodas apmācībā, kuri valodu nelietos tieši, bet varēs ar to būt iepazīstināti kā zināma izglītības līmeņa apstiprinājums.

Literatūra

1. AD (1885) *Die alte Domschule, das gegenwaertige Stadt-Gymnasium zu Riga*. I. Teil. Festprogramm zur Erinnerung an die vor 25 Jahren erfolgte Wiederherstellung der Stadt-Gymnasiums als Einladung zum Redeakt am 16. Dezember 1885, vormittags 11 Uhr. Dazu Schulnachrichten fuer 1884 und 1885. Riga, Druck W.J.Haecker, 1885.
2. Adamovičs, L. (1939) *Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāte, 1919-1939*. Rīgā, 1939. Latvijas Universitāte
3. Castalione, Sebastian (1574) *Dialogorum sacrorum libri quatuor autore Sebastiano Castalione, qui nunc postremo opus recognouit; argumenta singulis dialogis praeposuit, & sententias subiecit: ex quibus pueri discant officium: hoc est, quid imitandum sit, aut declinandum*. (Londini: apud Thomam Marsh, 1574).
4. Čerfase, L.; Fomina, T., Zicāns, P (1974) *Latīņu valoda*, Rīga, Zinātne, 1974.
5. Dzeguze, Jēkabs (1990) privātkomunikācija, 1990.
6. Geseniuss, Wilhelm (1902) *Hebräische Grammatik*, voellig umgearbeitet von E. Kautzsch, Leipzig, Verlag von F.C.W.Vogel, 1902, 593 S.
7. Gintovt, S.I. (1910) *Besedi po Metodike latinskovo jazika*, S-Peterburg, 1910.
8. Hollenberg (1935) *Hebraisches Schulbuch*, Berlin, bearbeitet von Karl Budde, herausgegeben von W. Baumgartner, Weidemannsches Buchhandlung, 1935.
9. Jenni, Ernst (1981) *Lehrbuch der hebraeischen Sprache des alten Testaments*, Verlag Helbing & Lichtenhahn, Basel un Frankfurt am Main, 1981, 392 S.
10. Kacman, N.L. (2008) *Metodika prepodovanija Latinskovo jazika*. Vlados, 2008.
11. Kaegi, Adolf (1925, 1930) *Griechische Uebungsbuch*, Erste Teil, 1925, Zweite Teil, 1930.
12. Lezdiņš, J (1953, 1956) *Elementa Latina*, Rīga, LVI, I daļa, 1953, II daļa, 1956.

13. Mesters, Ēriks (2005) *Latvijas Evaņģeliski luteriskās Baznīcas vēsture, 1944-1990*, Klints, 2005.
14. I RVĢ (1994) *I Rīgas Valsts ģimnazija, 1920-1944, Amiņu krājums*. Rīga, „Zinātne”, 1994.
15. NSG (1938) *Noteikumi par Studiju gaitu un pārbaudījumu kārtību LU Filoloģijas un Filosofijas fakultātē*. LU, 1938. 23 lpp.
16. Rāta, Anna (1983) *Īss sengrieķu valodas kurss*, Rīga, Zvaigzne, 1983.
17. Retger, G (1936) *Elementa Graeca*, grieķu valodas pamatkurss, latviskojuši J. Lezdiņš, A. Rāta, Rīga, Latvijs skolotāju kooperatīva izdevums, 1936., 315 lpp.
18. Reuchlin, Joannes, *New world Encyclopedia*, newworldencyclopedia.org/entry/Johann_Reuchlin.
19. Stolz, Fritz (1995) *Hebräisch in 53 Tagen. Ein Lernprogramm mit 2 Cassetten*, Vandenhoeck & Ruprecht, 1995.
20. Talonens, Jouko (2009) *Baznīca staļinisma žņaugos. Latvijas Evaņģeliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*, Luterisma mantojuma fonds, Rīga, 2009.
21. Vecvagars, M (1990) *Jelgavas klasiskā ģimnazija un Latvijas rakstniecība*. LZA vēstis, 1990. Nr. 8 (517), 66-74. lpp.
22. VIĢ (1939) *Valsts I. ģimnazija, 1920-1930*, Rīgā.
23. Zeps, Dainis (2009) *The Learning of Ancient Languages as (super)Human Effort*, Cogprints , 6624, 2009, 8pp.
24. Zieļinskis, T (1922) *Antīkā pasaule un mēs*, no krievu tulk. Vīksniņu Nikolajs, Rīgā, Izglītības ministrijas izdevums, 1922, 100 lpp.